

СТЕЦЮК Т. І.

к. е. н., доцент

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СУТНІСТЬ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ: ЗНАЧЕННЯ, ФУНКЦІЇ, РИЗИКИ

В статті аналізуються теоретичні підходи до визначення багатогранності поняття страхування життя, його значення та функції. Акцентується увага на структурі страхового ринку та визначенні в ній місця страхування життя. На думку автора, основу страхування життя складають дві групи ризиків: демографічні та соціальні.

Ключові слова: страхування життя, страховий захист, ризики страхування життя, страховий ринок, накопичення коштів, функції страхування життя.

СТЕЦЮК Т. И.

к. э. н., доцент

ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

СУЩНОСТЬ СТРАХОВАНИЯ ЖИЗНИ: ЗНАЧЕНИЕ, ФУНКЦИИ, РИСКИ

В статье анализируются теоретические подходы к определению многогранности сущности страхования жизни, ее значению и функциям. Акцентируется внимание на структуре страхового рынка, определении в нем места страхования жизни. Автор считает, что основу страхования жизни определяют две группы рисков: демографические и социальные.

Ключевые слова: страхование жизни, страховая защита, риски страхования жизни, страховой рынок, накопительные средства, функции страхования жизни.

STETSIUK T. I.

candidate of economical sciences

SHEI «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»

THE ESSENCE OF LIFE INSURANCE: MEANING, FUNCTIONS, RISKS

The article analyzes the theoretical approaches to the definition of the multifaceted nature of life insurance, its meaning and function. Focuses on the structure of the insurance market, it places the definition of life insurance. The author believes that the basis of life insurance is determined by two types of risk: demographic and life.

Keywords: life insurance, insurance protection, risk life insurance, the insurance market, savings funds, life insurance functions.

kneu-@ukr.net

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою сучасної економічної системи є страхування, яке забезпечує економічну стабільність і безпеку, розвиток підприємництва, високий рівень життя населення, реалізацію державної соціальної політики, ефективний захист від численних природних, техногенних та інших ризиків.

Страхування життя належить до стратегічно важливої складової страхового захисту населення країни. Воно забезпечує довготермінові інвестиції в економіку, вирішує частину соціальних проблем суспільства, а також поєднує в собі можливість отримання громадянами належного страхового захисту від існуючих ризиків. Створення сприятливих умов для функціонування ринку страхування життя в Україні є надзвичайно важливим питанням, котре вимагає глибокого наукового вивчення та послідовних практичних дій з боку держави, страхових організацій і суспільства в цілому.

Ринкові засади господарювання зумовлюють об'єктивну потребу у захисті всіх суб'єктів ринку. Ступінь усвідомлення такої потреби та можливості реального її задоволення характеризують соціально-економічний рівень розвитку держави, свідчать про рівень захищеності її юридичних і фізичних осіб.

З метою надання страхового захисту окремим громадянам та членам їх родин від ризиків смерті, дожиття до закінчення дії договору чи досягнення визначеного договором віку, хвороби, нещасного випадку, а також інших подій, надійним захистом є страхування життя. Перевагою при наданні послуг зі страхування життя для суспільства в цілому є сприяння зменшенню соціальної напруги та навантаження на бюджетну систему країни.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню теоретико-методологічних засад зі страхування життя, присвячені праці вітчизняних та закордонних науковців: Т. Артюх, Є. Андрієвський, В. Базилевич, Н. Внукова, О. Гаманкова, О. Залетов, В. Командовська, В. Серебровський, Л. Лондар, М. Мних, Т. Татаріна, Н. Ткаченко, Я. Шумелда, Т. Яворська М. Туган-Барановський, А. Манес, О. Фарат, Ф. Хенке, В. Шахов та ін. У напрацюваннях зазначених науковців розглядаються питання становлення та розвитку страхування життя, основні принципи його організації, висвітлюються інші актуальні аспекти діяльності та підвищення ефективності функціонування страхових організацій зі страхуванні життя. Проте, питання активізації страхування життя залишаються недостатньо розкритим.

Виклад основного матеріалу. Найдорожчим та найціннішим для кожної людини є її власне життя, життя, здоров'я рідних та близьких. У процесі свого розвитку та пізнання навколишнього світу людина навчилася управляти практично усім, але є ситуації, в яких людина безсила щось змінити. Водночас є такі моменти, в яких далекоглядність самої людини матиме вагоме значення.

Багатогранний світовий досвід свідчить про існування важливого напрямку захисту громадян від настання раптових, неочікуваних, несприятливих і навіть фатальних подій, яким виступає страхування життя. Страхування життя дозволяє вирішити низку проблем, які пов'язані з втратою засобів до існування, з тимчасовою або повною втратою працездатності; досягненням пенсійного віку, хворобою тощо. Переважна більшість громадян не має можливості самотійно компенсувати такі непередбачені витрати. І саме тоді на допомогу приходять страхові організації, послуги яких дозволяють за порівняно невелику плату у вигляді страхових платежів, що сплачуються упродовж визначеного періоду, розраховувати на відчутну і швидку компенсацію непередбачених вищезазначених витрат.

На нашу думку, саме від глибини дослідження сутності страхування життя, його технічної організації та правової основи залежить ефективність страхового захисту громадян країни в цілому, адже саме страхування життя сприяє вирішенню проблем соціального характеру захисту населення.

В країнах з ринковою економікою, страхування життя є одним із пріоритетних елементів соціальної системи країни, що дозволяє успішно вирішувати багато суспільних проблем, задовольняти потреби юридичних і фізичних осіб у гарантуванні страхового захисту їх економічних інтересів. Місце страхування життя на ринку страхових послуг зображено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, послуги зі страхування життя є доступним інструментом, який забезпечує зазначені гарантії, а саме: активізацію нарощення заощаджень населення країни, відшкодування втрат доходів у зв'язку зі втратою здоров'я, смертю члена родини, організацію надання медичної допомоги тощо. З вищевикладеного уже можна зазначити, що страхування життя синтезує страховий захист від існуючих ризиків та можливість заощадження коштів.

В науковій, практичній літературі не існує єдиного визначення дефініції “страхування життя”, оскільки кожен науковець трактує його по-своєму.

Є. Андрієвський бачить у страхуванні життя фактор народного заощадження [5]. М. Пікард, А. Бессон та Е. Клав'єр дотримувалися думки, що страхування життя – це договір такої сучасної страхової послуги як змішане страхування [2]. М. Поповим було виділено страхування життя як особливий вид господарської діяльності [3]. Науковець В. Серебровський до страхування життя відносить ті страхові послуги, у яких момент ризику полягає в невизначеності строку людського життя [4]. Р. Юлдашев визначає страхування

життя як економічний захист, пов'язаний із загибеллю застрахованого [6]. Професор М. Туган-Барановський у праці “Основи політичної економії” зазначав: “...існує дуже багато видів страхування життя, але найпоширенішим є страхування у разі смерті, об'єктом якого є життя, здоров'я і працездатність страхувальників чи застрахованих” [7].



Рис. 1. Структура ринку страхових послуг

У ст. 6 Закону України “Про страхування” № 5463-VI від 16.10.2012 р. визначено: “...страхування життя – це вид особового страхування, який передбачає обов’язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку”.

Подібної точки зору дотримується науковець Т.Артюх, яка під страхуванням життя розглядає “...підгалузь особового страхування, що включає в себе сукупність видів страхування, за умовами яких страховик виплачує застрахованій особі або її правонаступнику певну грошову суму при дожитті застрахованого до певного віку, події чи дати, або в разі його смерті, народження дитини, вступу в шлюб, вступу до вузу (отримання освіти), дожиття до визначеного віку, смерті близького родича (дружини, чоловіка, дітей, батьків)” [8].

Науковець Т. Татаріна стверджує, що страхування життя – це важлива галузь страхового ринку, яка забезпечує значну частину довгострокових інвестицій в національну економіку та сприяє підвищенню її конкурентоспроможності, тому ринок страхування життя кожної країни є своєрідним індикатором розвитку економіки, підприємництва, інвестиційного ринку цієї держави [9].

Як форму накопичення страхування життя професор В. Базилевич, зазначає: “...саме

життя має велике значення для страхувальників, внаслідок чого в більшості промислово розвинених країн, страховикам, що здійснюють операції зі страхування життя (пенсії, ренти), законодавчо заборонено займатися іншими видами, ніж страхування життя”.

Грунтовніше економічний зміст страхування життя розкривається через функції, які воно наповнено. За дослідженням науковця і практика О. Залетова, страхуванню життя в умовах ринкової економіки притаманні такі функції:

1) Формування соціально-орієнтованого суспільства з убезпеченим майбутнім (від наявності страхування життя для громадян розвинених країн залежить соціальний статус, навчання, кредит у банку, пенсія тощо). Загалом від рівня розвитку в країні страхування життя залежить розвиток суспільства. Це визначає і впевненість громадян у соціальному захисті у майбутньому.

2) Соціальне страхування (страхування життя багато в чому доповнює систему соціального страхування та забезпечення в частині пенсійного забезпечення громадян).

3) Сприяння поліпшенню демографічної ситуації (страхування життя економічними методами стимулює громадян до дбайливого ставлення до свого здоров'я; зокрема, у більшості країн світу ще до укладання договору страхування життя страховики вивчають історію хвороби клієнта, враховують масу його тіла, наявність шкідливих звичок тощо, які істотно впливають на розмір страхових внесків та умови страхування).

4) Інвестиційна функція (оскільки страхові компанії залучають “довгі” гроші, вони є тим локомотивом, який може досить ефективно тягти за собою систему інституціональних інвестицій; вміле та розумне використання коштів страхових резервів допомагає вирішувати завдання фінансування багатьох витратних державних проектів без залучення зовнішніх інвесторів).

5) Кредитна функція (законодавство більшості розвинених держав передбачає право страховиків кредитувати страхувальників в межах викупної суми на момент видачі кредиту та на строк, що не перевищує період, який залишився до закінчення дії договору страхування життя).

6) Мотивація персоналу суб'єктів господарювання – довготермінове нагромаджувальне страхування життя є невід'ємним елементом сучасного управління кадрами. Такі програми не тільки допомагають керівнику з мінімальними витратами вирішити “кадрове питання”, але й дають змогу створити ефективне управління фінансовими потоками підприємства.

В наведених категоріях переплітаються функції страхування життя, його завдання та роль в суспільстві (табл. 1).

Страхування життя як явище існує на основі певних принципів, а саме:

- Страховий інтерес. Страховий інтерес мають страхувальник щодо власного життя, роботодавець щодо життя своїх співробітників, одне із подружжя щодо життя іншого, родичі щодо життя дітей, партнери по бізнесу, кредитори щодо життя боржника.

- Участь у прибутку страхової компанії. Так, страховики, які реалізують послуги зі страхування життя, опираючись на їхній довготерміновий характер, долучають своїх страхувальників до участі в отримуваному ними прибутку. Зокрема, щороку страхова компанія здійснює переоцінку наявних активів і пасивів. В результаті цього певну частину отриманого прибутку вона направляє на збільшення визначених договорами страхування страхових сум за рахунок так званих бонусів. Останні виплачуються лише по закінченні терміну дії договору страхування чи у разі настання страхового випадку. Розрізняють наступні форми нарахування бонусів:

1) щорічні бонуси, що нараховуються у вигляді оголошеного процента від страхової суми (можуть бути прості та складні з урахуванням реінвестування);

2) кінцевий бонус, що нараховується страховою компанією при закінченні строку дії договору або у разі претензії з метою підвищення зацікавленості клієнта у збереженні дії договору на весь строк або заохочення за тривалий строк оплати премії в разі довічного страхування.

Існують й інші операції, які забезпечують право вимоги страхувальником суми резерву, нарахованого за його страховим договором:

1) Цесія. Страхувальник може подарувати або продати власність договору іншій особі. У даному разі вартість накопиченого страхового резерву може перейти до іншого застрахованого. При цьому страховий договір не припиняє своєї дії.

Таблиця 1

Функціональне призначення страхування життя

Функції	Зміст
<i>Загальні</i>	
<i>Ризикова</i>	- здійснюється шляхом передачі страхувальником за певну плату страховій компанії матеріальної відповідальності за наслідки прояву таких страхових ризиків, як смерть застрахованої особи та повна або часткова втрата працездатності
<i>Створення та використання страхових резервів</i>	- полягає у формуванні страховиками страхових фондів для їх подальшого перерозподілу на користь осіб, які постраждали внаслідок страхових випадків
<i>Превентивна</i>	- забезпечує зниження страхового ризику за рахунок обмеження в договорі щодо виплат у випадку самогубства та зі страхових випадків, які відбулися в стані алкогольного і наркотичного сп'яніння. Водночас превентивна функція страхування життя виявляється на етапі укладення договору страхування життя шляхом проведення медичного андеррайтингу
<i>Інвестиційна</i>	- реалізується шляхом інвестування сформованих страхових резервів в економіку країни
<i>Спеціальні</i>	
<i>Функція заощадження</i>	- проявляє себе в тому, що компанії зі страхування життя здійснюють зберігання та повернення коштів своїх клієнтів. Завдяки цій функції особа за рахунок щорічних посильних внесків може заощадити значну суму коштів, необхідну для реалізації планів у чітко визначений час в майбутньому – пенсія, навчання дитини, придбання будинку і т. д.
<i>Функція створення доходу</i>	- відображається у виплаті страхувальникам доходу, отриманого страховиком за результатами його інвестиційної діяльності
<i>Кредитна</i>	- полягає у тому, що страхова компанія з коштів сформованих страхових резервів здійснює кредитування страхувальників в межах викупної суми за договором страхування життя, а також іпотечне кредитування
<i>Функція збереження</i>	- забезпечує збереження коштів страхувальника, необхідних для внеску страхових премій, шляхом скорочення нерациональних витрат та сприяє довгостроковому фінансовому плануванню

2) Аванс або позика під страховий договір. Страхувальник може запозичити у страховика суму в розмірі до 92 % вартості викупу, не припиняючи дії договору, за умови продовження оплати премій.

3) Передача полісу під заставу. Страховий поліс може передаватися у заставу особі, яка надає позичку застрахованому.

Важливість становлення і розвитку в країні страхування життя зумовила появу різних його видів, що проявилось в існуванні різних ознак його класифікації (рис. 2).

Надана класифікація договорів страхування життя може застосовуватися для реалізації страхового менеджменту, розроблення ефективного страхового законодавства, здійснення державного регулювання страхової діяльності, а також у наукових, навчально-освітніх та прикладних цілях, зокрема для правильного розуміння завдань, які виконують окремі види страхування життя.

Страхування життя вирізняється від ризикових видів страхування певними особливостями. Зокрема, у договорах страхування життя змінюють своє значення страховий ризик і страховий випадок. При цьому в основі визначення першого лежить непередбачуваність настання страхової події, що особливо характерно для таких ризиків страхування життя, як ризик смерті або втрати працездатності внаслідок нещасного випадку. Класифікацію ризиків, пов'язаних із життям, наведено на рис. 3.

Разом з тим, такі фактори, як закінчення терміну дії договору чи досягнення застрахованою особою повноліття, не відзначаються як страхові ризики. Тим не менше, вони

не визначають також і страховий випадок. Для виникнення останнього необхідним є заподіяння шкоди самому об'єкту страхування. Відтак, специфічною особливістю страхування життя є те, що воно дає змогу отримати застрахованим особам чи їхнім сім'ям матеріальну допомогу у вигляді грошової компенсації й не передбачає відшкодування заподіяних матеріальних збитків.



Рис. 2. Класифікація договорів зі страхування життя

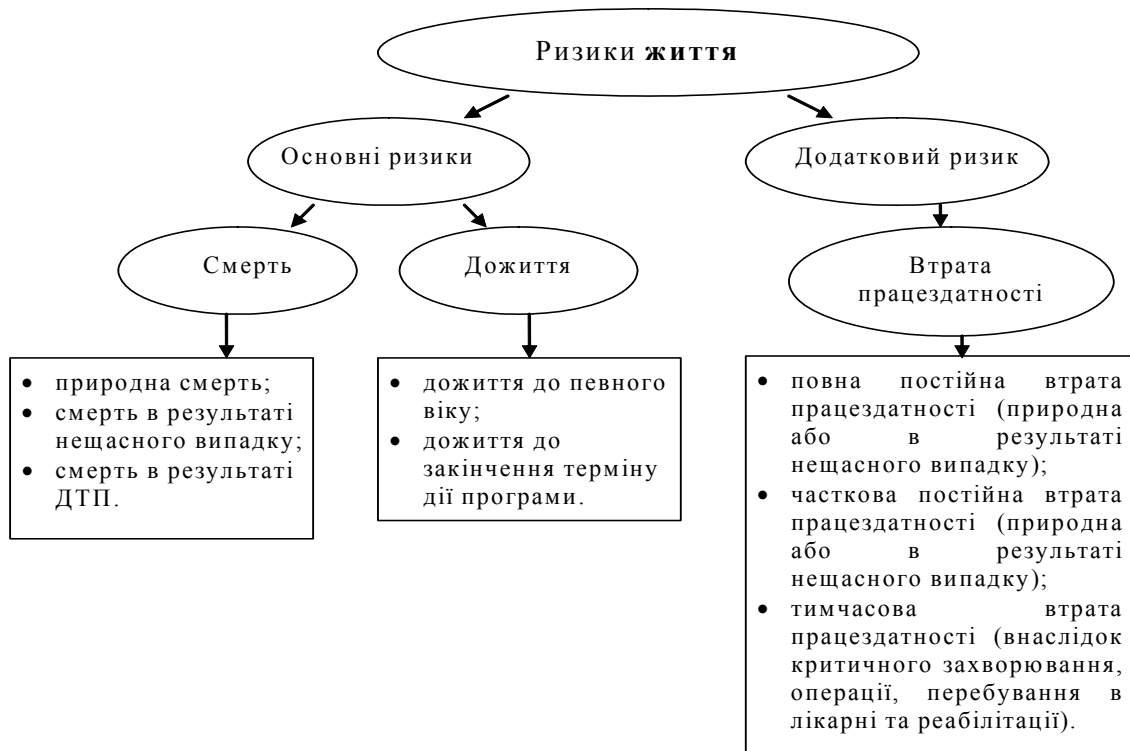


Рис. 3. Класифікація ризиків страхування життя

Ще однією специфічною рисою при укладанні договорів страхування життя є їх нагромаджувальний (накопичувальний) характер. Він обумовлює наявність певної викупної суми й відповідного рівня інвестиційного доходу. Саме тому послуги зі страхування життя часто розглядаються як позика, заощадження чи спеціальний договір, який подекуди не має нічого спільного зі страхуванням у чистому вигляді.

Особливістю страхування життя є і те, що страховик, який концентрує страхові внески протягом тривалого часу, щоб зацікавити страхувальника в укладанні угоди, включає до розрахунку страхового тарифу і гарантовану страхувальнику доходність, причиною появи якої є прибуток від інвестиційної діяльності страховика.

Однією із найважливіших рис договорів страхування життя є те, що за ними передбачається виплата страхових сум у випадку передчасної смерті застрахованої особи або у випадку дожиття нею до закінчення терміну дії договору. Зокрема, під час укладення такого роду договорів страхування із вчасною сплатою страхових внесків, страхувальник розраховує на те, що страхова компанія йому або третій особі, вказаній у договорі страхування, виплатить належну страхову суму. У цьому і полягає призначення страхування життя – можливість довготермінового планування страхувальниками належних їм фінансових ресурсів і отримання відповідних страхових гарантій, що іншими договорами неможливо забезпечити.

Висновки. Страхування життя є невід'ємним елементом економічної системи ринкового типу. Попри активний економічний розвиток, кожна країна намагається забезпечити населенню належне соціальне забезпечення. Частиною такого забезпечення є страхування життя, основу якого складають дві групи ризиків: демографічні ризики (смерть або інвалідність годувальника, старість), які доводять людину або її родину до втрати сталого джерела доходу; соціальні (життєві події, такі як одруження, одержання освіти тощо, вимагають фінансових витрат та виходять за рамки сімейного бюджету).

Список використаних джерел

1. Фарат О. Сутність страхування життя та його функції / О. Фарат // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.4. – С. 243–249.
2. Музика О.М. Стан та тенденції розвитку страхового ринку в Україні / О.М. Музика // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.2. – С. 246–255.
3. Попов М. Словарь иностранных слов, вошедших в употребление в русский язык / М. Попов. – Москва, 1908. – 103 с.
4. Серебровский В. Страховой интерес в Гражданском кодексе / В. Серебровский // Право и жизнь. – 1924. – № 2. – С. 18.
5. Андриевский Е. Договорное страхование жизни / Е. Андриевский. – М. : Мысль, 2005. – Ч. I. – 425 с.
6. Юлдашев Р.Т. Страховой бизнес : словарь-справочник / Р.Т. Юлдашев. – М. : Анкил, 2005. – 803 с.
7. Туган-Барановський М.І. Основи політичної економії / М.І. Туган-Барановський. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2003. – С. 627.
8. Осадець С. Страхування : підруч. / за заг. ред. С. Осадця. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
9. Татаріна Т. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку / Т. Татаріна // Наука й економіка. – 2010. – № 2 (18).